

Handelsträdgårdar i Hässelby

Vad var det som fick både Johan Erik och Anton Rundqvist med familjer att flytta till Hässelby i södra Uppland? Var det åter kontakter genom greve Bonde-familjen eller var det andra kontakter, eller rent av en annons i trädgårdstidningen Viola? För både min farfars far och min farfar var det säkert också viktigt att genom att starta egen handelsträdgård kunde de skaffa sig frihet att vara självständiga företagare och inte vara beroende av en herrgårds ägares intresse för trädgård. För en trädgårdsmästare som skaffat sig så gedigna kunskaper som Johan Erik Rundqvist måste det ha varit lockande att etablera sig i Hässelby kring sekelskiftet 1900. Där fanns tillgång på växtnäring från sophanteringen vid Lövsta, transporter genom både båt och järnväg till den näraliggande storstaden med dess marknader och mark som såldes av greve Bonde. Hässelby har också ett gynnsamt klimat där det ligger intill Mälaren. Allt detta skapade möjligheter som inte funnits tidigare.

Det var en pågående process under senare delen av 1800-talet och in i början av 1900-talet att trädgårdsmästarna gjorde sig fria från herrgårdarnas begränsningar och startade egna verksamheter. Till en början var det ofta i form av att trädgårdsmästare arrenderade trädgården de brukat som anställda vid en herrgård. Men det blev inte fallet för mina förfäder. De gick direkt från att vara anställda vid en herrgård till att bli egna företagare. En viktig drivkraft var säkert att den växande stadsbefolkningen ledde till ökad efterfrågan på både grönsaker och blommor. Man kan nog påstå att det för herrgårdsträdgårdarna blev slutet av en lång epok. Trädgårdsmästarna såg andra möjligheter och för ägarna av herrgårdarna blev det kostsamt att fortsätta med de många specialodlingar

och stora prydnadsanläggningar som de hade haft för herrgårdens eget hushåll. Den utvecklingen accentuerades senare under 1900-talet på det viset att herrgårdars köksträdgårdar växte igen eller omvandlades till gräsmattor. Det blev också stora förenklingar av tidigare konstfulla parker.

"Hässelby slott" 1881, litografi av Alexander Nay, från verket "Uplands Herregårdar" (1881), Klingspor & Schlegel. Bild hämtad från Wikimedia commons.

Ägaren till Hässelby slott, greve Carl Trolle-Bonde, bror till Fredrik Bonde på Teleborg, arrenderade ut tomter till arbetarna vid Lövsta sopstation. År 1900 började han även sälja tomter via sitt nya bolag, AB Hässelby Egendom. Förutom till arbetare vände man sig till trädgårdsmästare, eftersom Lövstaanläggningen gjorde att det fanns god tillgång på gödsel i området. De professionella trädgårdsodlingarna med deras drivbänkar och växthus kom att präglade Hässelby villastad under större delen av 1900-talet. En spekulation från min sida är att Carl Trolle-Bonde inte bara hade ekonomiskt intresse av att sälja mark till trädgårdsmästare utan att han också var intresserad av utveckling av trädgårdar. Hässelby slott har nämligen sedan 1600-talet varit berömt för sin barockträdgård, sin stora fruktträdgård och sitt orangeri. Trädgården och parken hade stor betydelse för slottet, men också

betydelse för att öka intresset i allmänhet för trädgårdsskötsel och fruktodling. Enligt anteckningar av greve Gustaf Bonde fanns det 600 fruktträd år 1709, men efter den svåra vintern detta år levde endast 9 av dessa. 20 år senare var skadorna reparerade och då fanns bland annat 45 sorter äpplen, 80 sorter päron och 28 sorter körsbär! Den vintern, 1709, ledde till att man runtom i landet valde att satsa på svenskodlade fruktträd istället för importerade träd från Holland och Frankrike.

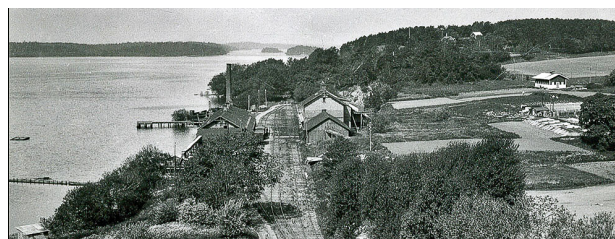
En viktig roll i utvecklingen i Hässelby hade även stationsföreståndaren Carl Lindau som var ombud för greve Bonde vid försäljning av tomter. Han hade annonser riktade till trädgårdsmästare i tidningen Viola som var en viktig facktidning för trädgårdsmästare och faktiskt är det än idag. Tidningen firade 125 års jubileum år 2020.

Lövsta sopstation anlades 1889 för att ta hand om sopor och latrin från den växande storstaden. Ett viktigt skäl till valet av Lövsta var den nya järnvägen som gjorde det möjligt att frakta det stinkande avfallet från Stockholm. Tidigare skedde det med pråmar ut till lantbrukare, men det var ofta problem med pråmar som fastnade i is på vintern. Nu kunde omlastning till pråmar ske vid Lövsta så den stinkande verksamheten fortsatte under många år, men den minskade snabbt.

Sopor lastades på flera platser i Stockholm och kördes till Lövsta. Foto från början av 1900-talet, okänd fotograf. Från hesselby.com

Nu kunde en bättre verksamhet börja då gödselkompost tillverkades genom att man blandade latrin med sopor och stallströ eller torvströ. Järnvägen hade från 1889 ett särskilt stickspår från Spånga station till Lövsta och senare även andra korta stickspår i Hässelby så att trädgårdsmästarna kunde ta hand om sopor och stallströ. Från 1897 gick det också passagerartrafik från den nybyggda Riddersviks station (senare bytte den namn till Hässelby villastad). 1971 lades järnvägen mellan Spånga och Lövsta ner.

En vy över Lövsta latrinstation och pudrettfabrik vid Mälarstranden. Hit kom tåget med vagnar, som innehöll latrinkärl. I pudrettfabriken blandades latrin med torvströ med roterande knivar och var därefter färdig att användas för jordbruksändamål. Efter hand ökade mängderna sopor och 1907 byggdes även den första ugnen för att bränna sopor. Men många år vräkte man också ut sopor, som man inte blev av med, på stranden till Mälaren. En verkligt vidrig verksamhet! Foto från 1937, fotograf J. Söderberg. Från Hesselby.com

Arbetare vid Lövsta sopstation 1920. I övre raden står tvåa från höger Hjalmar Ullgren, vars son Artur startade en handelsträdgård i Hässelby 1926. Arturs bror Karl startade handelsträdgård i Vallentuna 1945. Med på bilden finns bl a även Gunnar Strängs far. Fotograf okänd, foto hämtat från Hesselby.com

Det fanns nu gödsel, mark och transport på järnväg och båt in till Stockholm. Snart började även åkerier köra grönsaker med lastbil in till stadens torg. Det var länge just torgen som varorna såldes vid. Men från början gick grönsakerna med ångbåt in till Mälartorget. Under första världskriget rådde stor brist på många varor, inte minst viktiga matvaror. Matpriserna gick upp och både Hesselby slott och trädgårdsmästare upplät mark där hungriga människor kunde odla potatis eller annat. Runtom i landet utbröt hungerkravaller. Det var en orolig tid i landet även om Sverige inte blev direkt inblandade i kriget.

På järnvägen höjdes godstaxan, vilket medförde att godstrafiken nästan helt upphörde. Trädgårdsmästarna började frakta sina trädgårdsprodukter in till stan med de åkerier som började växa upp. Bilden visar Riddersviks järnvägsstation i Hässelby villastad år 1918, okänd fotograf. Foto och text från Hesselby.com

Även familjen Rundqvist fraktade i början sina produkter med båt till Stockholm. Båten från Hässelby gick till Mälartorget som länge var ett viktigt salutorg och där fanns också Sveriges första saluhall. Torghandel vid Mälartorget 1908. Fotograf okänd. Från Stockholms stadsmuseum SSMFa010339.

Foto från Mälartorget 1920, hämtat från Sjöhistoriska museet Fo21967A, okänd fotograf.

Landbergs var ett av de åkerier som körde in handelsträdgårdsmästarnas blommor och grönsaker till hallarna i Stockholm. Föraren på bilden heter Knut Axel Nilsson och bredvid honom sitter hans far Carl Wilhelm Nilsson. Ingen förarhytt hade de som skydd mot väder, vind och kyla. Foto troligen från 1920-tal, okänd fotograf. Från Hesselby.com

"Hötorgetmadam" Ida Johansson i schalet söljer grönsaker på Hötorget. 1940. Fotograf okänd (Aftonbladet). Foto från Stadsmuseet i Stockholm, foto nr SSMAB000680.

Föregående sida: Handel med grönsaker och rotfrukter utanför Saluhallen vid Klara Strand, 1938. Fotograf okänd (Aftonbladet). Foto från Stadsmuseet i Stockholm, foto nr SSMAB000106.

Hötorget blev viktigt för bland annat familjerna Rundqvist för att sälja sina produkter. En stor del av produkterna från Rundqvists handelsträdgård såldes under 1930-talet av "fru Holmqvist" på Hötorget. Det var vanligt att handelsträdgårdarna lät försäljarna vid Hötorget (och andra marknadstorg) sälja produkterna mot en liten provision. 1933 invigdes den nya Klarahallen med partihandel för frukt, grönsaker och blommor. Men vid de

omgivande torgen i Klarahallsområdet såldes trädgårdsalster också direkt från odlare redan från 1910 och fram till 1962. Familjerna Rundqvist sålde inte själva utan det var mest via partihandeln. En del andra trädgårdsmästare sålde själva sina grönsaker och blommor genom att någon i familjen eller någon anställd skötte transporter tidigt på morgonen och sedan skötte försäljningen under dagen. 1962 startade partihallarna i Årsta och Klarahallen lades ner.

"Transporten till Stockholm sköttes med egen häst och vagn och man fick starta omkring kl 04.00 på morgonen för att hinna in i tid. Man körde varje onsdag och lördag under sommarsäsongen och det blev långa dagar för man var inte hemma igen förrän omkring kl 08.00 på kvällen. Hästen var under dagen inställd i ett stall på Jakobsgatan. Från 1927 övergick man till en liten lastbil, en T-ford, som så småningom ersattes av något större lastbil. Man höll på med egen torghandel till 1934 och sålde sedan i parti till Hötorgetshallen (till 1935), Klarahallen (till 1959) och därefter till Årstahallen."

(Berättat i Järfällaboken om Björklidens handelsträdgård som drevs av familjen Axling)

Så småningom blev det fler handelsträdgårdar i Hässelby än någon annanstans i landet. Det tycks ha funnits totalt 126 handelsträdgårdar under första halvan av 1900-talet, enligt Hässelby hembygdsförenings bok "Bland blomsterkungar och växthus". I bokens förteckning finns trädgårdarna som drevs av min farfars far och min farfar med. År 1909 etablerade sig alltså farfars far Johan Erik Rundqvist i Hässelby efter flytten från Säfstaholm. De byggde ett hus och anlade sin trädgård på 0,77 ha (hektar) i området Trollboda. Farfars far var ju då 61 år och när man vet hur slitsamt det är att sköta en handelsträdgård - och dessutom bygga upp den från grunden med allt vad det innebär av

att få till bra jord att odla i, få fram bra och säker vattentillgång, bygga drivbänkar mm är jag verkligen imponerad! Dessutom byggde de då eget hus! Huset finns fortfarande kvar 110 år senare så det var tydligen välbyggt.

1915 kom sonen Anton med familj efter från Växjö. Anton, min farfar, skapade senare (1922) ett eget trädgårdsmästeri i området Glädjen vid nuvarande Blomsterkungsvägen. Även Antons bror Axel var verksam vid båda dessa trädgårdar.

Barnen till Hedda och Anton Rundqvist 1918, alltså ett par år efter att familjen flyttat till Hässelby. Min far John längst upp till höger. Fotofirma Hörllins (?) i Stockholm.

Huset som farfar Anton och farmor Hedda med familj byggde och flyttade till 1922. Hedda och Anton längst till höger, därefter min farbror Erik, sedan Antons bror Axel, min farbror Knut och till vänster min far John. Släktfoto från mitten av 1920-talet.

Av Antons ställe "Glädjen" (här husets västra sida), som var på 1,08 ha (hektar), finns ingenting kvar. Farfar Anton dog 1945 och trädgården övertogs av min farbror Erik. Erik drev handelsträdgården till ca 1970 och området bebyggdes några år senare med småhus och ytterligare några år senare även en förskola. På släktfotot från 1942 ser vi purjolandet till höger. Det är höst, det mesta är skördat.

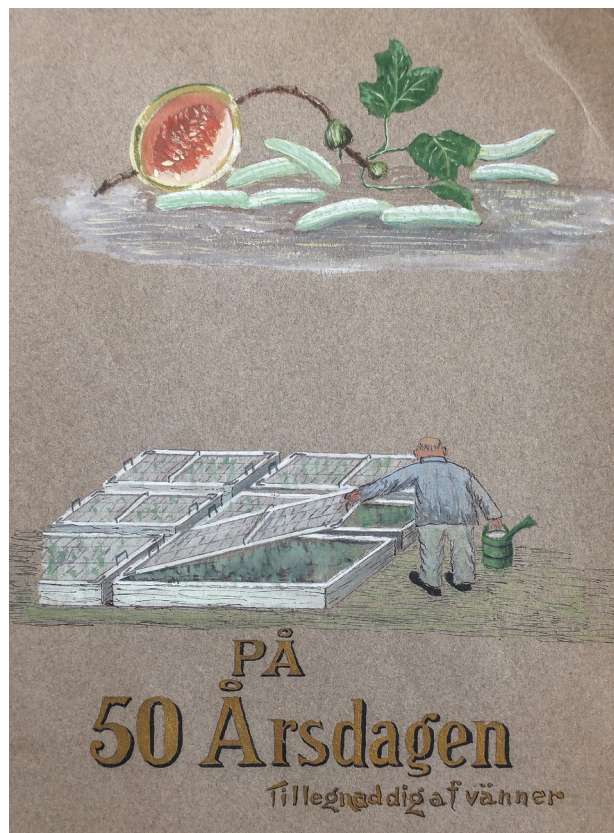
Farmor Hedda dog redan 1925 av akut lunginflammation, endast 46 år gammal. Det är troligt att Hedda, liksom många andra kvinnor på den tiden, blev svag av att föda många barn. Under åren i Växjö fick hon barn i stort sett vartannat år. Några

av barnen var fortfarande små när farmor Hedda gick bort och för att sköta dem och hemmet fick de äldsta flickorna Siri och Edit en viktig roll. Det var säkert inte helt frivilligt, men de ställde upp och ägnade några av sina ungdomsår åt att hjälpa sin far och sina syskon.

De tjocka vita slanggurkorna kallade man syltgurkor då de användes som inläggningsgurkor. De odlades i stor skala i Hässelby. Här fyra systrar Rundqvist som sköljer gurkorna rena i trädgården vid "Glädjen". Släktfoto från slutet av 1920-talet.

Farfars far Johan Erik avled 1933 och trädgården i Trollboda övertogs så småningom av min farbror Knut som fortsatte driften till ca 1970 även han. Bröderna Rundqvists trädgårdar upphörde alltså under samma period som flertalet av handelsträdgårdarna i Hässelby avvecklades och allt fler områden bebyggdes med småhus.

Det fanns en stor gemenskap mellan trädgårdsmästarna och deras familjer i Hässelby. De samarbetade på olika sätt och delade med sig av erfarenheter. När farfar Anton fyllde 50 år, 1929, blev han uppvaktad av många.

Karl och Margit (Johns yngre syster) Ullgren några år. De startade handelsträdgård i Vallentuna 1945.

Mina föräldrar John och Svea Rundqvist ca 1970 vid det hus som låg nära granne med farfars hus i Glädjen, Hässelby. Huset i området revs strax efteråt och idag finns en förskola och småhus på platsen där också farfars handelsträdgård låg. John och Svea bodde här ett par år som nygifta innan de 1942 startade handelsträdgård i Vallentuna. Samtidigt bodde här

Många unga i trädgårdsmästarfamiljerna var duktiga i idrott. Här ett fotbollslag i Hässelby omkring 1935. I bakre raden står bland andra John Rundqvist (fyra från höger) och Nisse Lundholm två från höger). I främre raden, längst till höger, Kalle Ullgren. Släktfoto.

Från 1930 - 31 års registerkarta över Hässelby (del av). Alla gröna markeringar är handelsträdgårdar. Inringade är farfar Antons ställe med nr 18 (Kallades Glädjen. Blomsterkungsvägen, tidigare Violavägen) och farfars far Johan Eriks ställe nr 29 (Trollbodavägen). Johan Eriks bror Alfred finns också med i förteckningen, för trädgård nr 60 och 61, som dock inte syns på detta utsnitt av kartan. Vid nr 14 (Kungsljusvägen) låg Artur Ullgrens trädgård och vid nr 20 låg Knut Lundholms trädgård. Vid nr 19 låg Nisse och Edit Lundholms första trädgård. (Edit var näst äldst av barnen till Hedda och Anton Rundqvist. Se avsnitt om trädgårdar i Vallentuna och Bollstanäs längre fram.) Kartan hämtad från "Bland blomsterkungar och växthus – trädgårdsepoken i Hässelby", Hässelby Hembygdsförenings skriftserie nr 13 (2011). Se sidan 136.

Antalet handelsträdgårdar i Hässelby var som flest under 1930- och 40-talen. De första startade runt år 1900, tio år senare fanns ungefär 50 verk samma varav alltså min farfars far var en, en annan som kom dit tidigt var hans yngre bror Alfred. Ett par decennier senare fanns över 120 handelsträdgårdar i Hässelby. Efter andra världskriget började antalet minska och den sista lades ner 2008. Utvecklingen var likartad i Järfälla kommun där antalet trädgårdsföretag minskade från drygt 80 i mitten på 1950-talet till ett 10-tal 30 år senare. De flesta handelsträdgårdarna i Järfälla låg i Skälby som gränsar till Hässelby villastad. Där fanns 56

Kanske var det här på dansbanan vid Hässelby strandbad som många par knöt sina första band. Hässelby strandbad invigdes 1913 och var Stockholms första gemenskapsbad, vilket ansågs omoraliskt av många. Det var också en populär nöjespark med dansbana, skjutbana och en servering. Släktfoto 1936.

Nisse Lundholm i sin och Edits första trädgård som de arrenderade vid dåvarande Linneavägen i Hässelby. De odlade precis som många andra vita "syltgurkor" i drivbänkar men också mycket annat. Släktfoto från ca 1940.

trädgårdar år 1956 men bara 6 var kvar 1985. De flesta startade efter att AB Hem på landet hade köpt Skälby gård 1921 och styckade av tomter. Alltså på likartat sätt som i Hässelby men där började utvecklingen lite tidigare. I Stockholmsområdet fanns det på 1950-talet även många handelsträdgårdar i Tungelsta och på Mälaröarna, men också i Upplands Väsby, Täby/Vallentuna och i Botkyrka/Salem. Handelsträdgårdarna med störst storlek och störst produktion var länge de i Hässelby.

År 1899 bildades bolaget AB Hem på landet, som köpte upp mark i Stockholmsområdet och sedan styckade och sålde tomter till bland andra trädgårdsmästare. Tomterna var ganska stora, mellan ungefär ett halvt ha och upp till tre ha. Det var lite för stora tomter för att bygga småhus på, samtidigt för små för att klara ett litet jordbruk på, men de passade bra för trädgårdsmästare med ambitioner. Områden med handelsträdgårdar växte alltså upp på ett liknande vis som i Hässelby även i bland andra Skälby och Tungelsta. På ett likartat sätt sålde firman "AB Billiga tomter" mark de köpt av Bällsta gård i Vallentuna till handelsträdgårdar i södra Vallentuna. (Foto från Eklund & Sandh)

Även i Tungelsta söder om Stockholm var det AB Hem på landet som i början av 1900-talet köpte flera gårdar och sålde tomter till trädgårdsmästare och andra. Under 1940-talet fanns ungefär 100 trädgårdsföretag i Tungelsta, viktigast var blomsterodling. Precis som i Hässelby och Vallentuna var transporter in till Stockholm en viktig faktor för att starta handelsträdgård, Nynäsbanan invigdes 1901. Men det var många som till en början körde sina produkter in till Stockholm med häst och vagn och från mitten av 1920-talet tog åkerier med lastbil över mer av transporterna. En annan avgörande faktor var att Rocklösaån gav god tillgång till vatten. Det var under 1930-tal till 50-tal som det fanns

Idag är alla utom fem handelsträdgårdar i Tungelsta nedlagda och området vimlar av övergivna växthus i olika grader av förfall. Foto oktober 2021.

som flest trädgårdsföretag i Sverige. År 1951 lär det enligt statistiken ha varit 6800 företag, de flesta små med endast upp till tre sysselsatta. Men många av de minsta kom antagligen inte med i statistiken och många handelsträdgårdar kom inte heller med i storverket Svenska trädgårdar som gavs ut 1939.

Enligt Jordbruksverkets statistik fanns år 2017 i hela landet 1952 företag med växthus- bänkgårds- och frilandsodling av trädgårdsväxter. Av dessa var drygt 800 företag med odling av grönsaker (köksväxter) på friland och 300 företag som odlar

grönsaker i växthus (räknat på företag med mer än över 0,25 hektar frilandsodling och 200 kvadratmeter växthus). Försvinnande få företag använde drivbänkar. Till dessa företag tillkommer på friland ca 300 med fruktodling, 570 med bärodling och ett litet antal med snittblommor och plantskoleväxter. Till företagen med växthusodling tillkommer ett litet antal bär odlare, drygt 100 som odlar snittblommor, drygt 100 som odlar lökväxter i kruka och ungefär 450 som odlade kruk- och utplante-ringsväxter. Men ett företag odlar ofta flera typer av växter och kanske både på friland och i växthus, så totala antalet är alltså färre än om man räknar ihop summan. Som helhet var det på ett par decennier en drastisk förändring av den svenska trädgårdsnäringen. Flertalet handelsträdgårdar upphörde med sin verksamhet under 1960- och 70-talen.

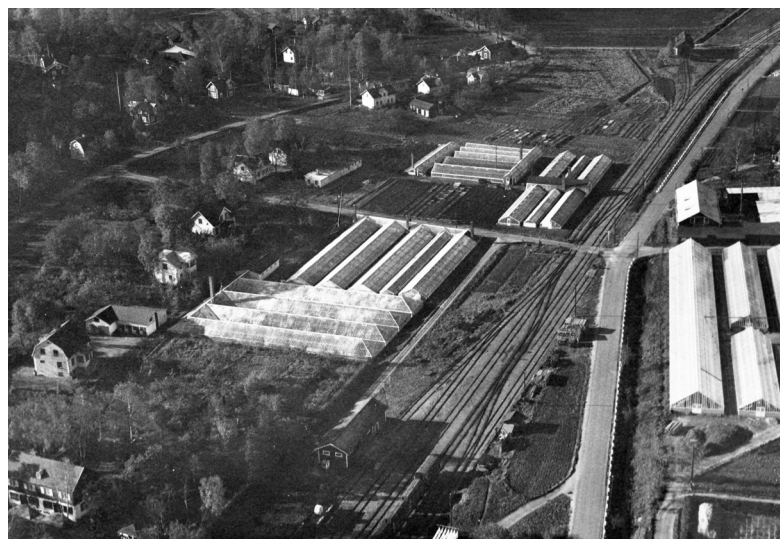
Del av Ullgrens handelsträdgård i Hässelby 1970. Ullgrens trädgård startades 1926 av Artur Ullgren och var en av de sista som lades ner i Hässelby, 1997, de sista decennierna i regi av Bo Key Ullgren. Här lärde sig Arturs yngre bror Karl, Kalle, Ullgren yrket innan han 1945 startade verksamheten i Vallentuna. Fotograf Rune Melander. Ur Hässelby hembygdsförenings arkiv.

Men vad var det som hände?

Konkurrensen ökade alltmer från odlare i södra landet där lantbrukare började odla en del grönsaker mer mekaniserat och storskaligt. Det gällde inte minst rotfrukter som rödbetor och morötter, men även olika sorters kål, bönor och ärtor. Sådant gick bra att odla som en del i driften på vanliga jordbruksföretag och blev vanligare i Sydsverige.

Trädgårdsmästarnas arbete var och är mer ett hantverk som är svårt att mekanisera och rationalisera och som ofta kräver specialkunskaper. De allt billigare transporterna drev också på konkurrensen från Sydsverige, Holland och Sydeuropa. Efter hand blev det alltmer import av grönsaker och blommor från södra Europa där man kunde producera längre del av året och dessutom billigare. I Hässelby hembygdsförenings bok "Bland blomsterkungar och växthus" pekar man också vad det betydde att Stockholms stad köpt stora markområden och med början på 1940-talet påbörjat planer för expansion av bebyggelse, vilket skapade osäkerhet bland trädgårdsmästare om framtiden. Markpriserna gick upp i Hässelby som en direkt följd av stadens bebyggelseplaner och än mer vart efter Hässelby faktiskt fick allt fler områden med villor och radhus. Utvecklingen till Hässelby villastad gick raskt. Det blev då ekonomiskt svårare för de unga att ta över föräldrarnas handelsträdgård.

Det fanns flera orsaker till att det blev svårare och mer osäkert för unga att ta över familjens handelsträdgård. Arbetskraften blev också dyrare. Handelsträdgårdarna hade ett mycket stort behov av säsongsanställda men det var svårt att klara av ekonomiskt att ha anställda under vinterhalvåret. Under 1920-talet började lantarbetare och därmed trädgårdsanställda alltmer att organiseras i fackföreningar, precis som i samhället i övrigt. Gunnar Sträng, som senare blev finansminister, var ombudsman i lantarbetarförbundet och inte precis omtyckt av trädgårdsmästarna som fick det allt svårare att få ekonomin att gå ihop, även om de kanske insåg att lantarbetarnas krav på bättre löner och arbetstider var rimliga. En del trädgårdsmästare försökte möta problemen genom att rationalisera och utvecklade teknik för effektivare produktion. Drivbänkar ersattes alltmer av växthus och man utvecklade metoder för att värma upp växthusen effektivare och styra belysningen. Men det krävde inte bara kunnande utan även ekonomiska

På 1930-talet byggde många trädgårdsmästare växthus i Hässelby för att satsa på modern och mer rationell teknik. På fotot från 1935 ser man järnvägen med Hesselby stationsområde, till höger om järnvägen går Lövstavägen. Längst upp till höger i bilden ligger lokstallet och där går Glädjevägen in till höger. Om man följer den vägen några hundra meter kan man ta in till vänster på Trollbodavägen där farfars far hade sin trädgård. Fotograf Oscar Bladh. Foto hämtat från Stockholms stadsmuseum, foto nr SSMFA050708S.

resurser, vilket många inte hade. Växthus var inte bara kostsamma att bygga, de var också dyra att värma upp i vårt klimat.

Den ekonomiska grunden för grönsaksodling förändrades totalt på några decennier. Kanske var det ändå konkurrensen från andra länder som var mest avgörande för utvecklingen. Det är nu en väldigt liten andel av den svenska konsumtionen av grönsaker som är producerad inom landet. År 2019 var självförsörjningen för en så stor gröda som tomater endast 17 procent, för äpplen 21, för gurka 46, men för lök 68, för jordgubbar 69 och för morötter 92 procent. För sallat finns inga uppgifter men där är andelen svenskt väldigt liten. Så när trädgårdsmästarna åldrades blev allt färre av de unga intresserade av att ta över. Det blev svårt med generationsskifte av flera orsaker, en parallell till utvecklingen i

jordbruket. Möjligen kan en ljusning anas nu kring år 2020 genom ett ökat konsumentintresse för

lokalt odlat vilket märks bland annat genom att de så kallade Rekoringarna blir allt fler.

Familjen Rundqvist arbetar i bänkgården i Hässelby. Från vänster: faster Greta, min far John, farbror Knut och farfar Anton. Troligen sent 1930-tal. Släktfoto.

Trädgårdsföretagen var verkligen familjeföretag! Alla deltog i arbetet.

Sammanfattningsvis var det flera orsaker till att handelsträdgårdarna upphörde efter hand:

- ökande konkurrens från andra länder
- samhällenas utbyggnadsplaner gjorde framtiden osäker
- för en ung behövdes kapital att ta över en trädgård, inte minst för att lösa ut syskon, men också för att kunna satsa på nya byggnader och ny teknik
- det blev allt dyrare att ha anställda
- andra yrken och verksamheter i samhället lockade med kortare arbetsdagar, mindre slit och bättre inkomst.

Under 1950-talet började trädgårdar att säljas och marken blev bebyggd med villor och radhus. Den utvecklingen fortsatte de kommande decennierna och på 1970-talet var väldigt få handelsträdgårdar kvar.

Huvudsakliga källor för avsnittet:

(se referenslista i slutet av boken)

- Släktforskning och släktens kunskaper
- Hässelby hembygdsförening 2011. Bland blomsterkungar och växthus.
- Olausson, Inger 2014. En blomstrande marknad.
- Eklund & Sandh 2014. Tungelsta trädgårdsstad.
- Hesselby.com